

ANTİK ÇAĞLARDAN 10. YÜZYIL'A KADAR ANADOLU'DA DEPREMLER

Prof. Dr. Kürşat YILDIRIM*
Hakan NİŞANCI

ÖZET

Anadolu bulunduğu coğrafya nedeniyle depremlerin sıklıkla meydana geldiği “muhteşem bir sismolojik bir bölgedir”. Anadolu Yarımadası'nın jeolojik olarak genç oluşumlu olması ve 3. ile 4. jeolojik zamanda oluşması, Anadolu topraklarının yükselmeye devam etmesine ve çeşitli fay hatlarının oluşmasına sebep olmaktadır. Burada oluşan fay hatları deprem riskini artırmaktadır. Bu sebepten dolayı Anadolu coğrafyası çok erken tarihlerden itibaren depremlerin yıkıcı etkisiyle karşılaşmıştır. Tarih öncesi dönemden itibaren bu coğrafyada yaşayan insanlar depremlerden bir şekilde etkilenmiş veya zarar görmüştür. Makalemizde tarih öncesi çağlardan itibaren 10. yüzyıla kadar olan süreçte Anadolu'da yaşanan büyük depremler ve neticesindeki yıkımlar örneklerle açıklanarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Anadolu, Antik Çağ, Tunç Çağı, Antik Yunan, Antik Roma

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı
kursat.yildirim@istanbul.edu.tr

EARTHQUAKES IN ANATOLIA FROM ANTIQUITY TO THE 10TH CENTURY

ABSTRACT

Anatolia is a “impressive seismological region” where the earthquakes occur frequently due to its geography. The fact that the Anatolian peninsula is geologically young and formed in the 3rd and 4th geological time causes the Anatolian lands to continue to rise and form various fault lines. Fault lines formed here increase the risk of earthquakes. For this reason, Anatolian geography has faced the devastating effect of the earthquakes since very early dates. Since the prehistoric period, people living in this geography have been affected or damaged in some way by the earthquakes. In this article, the great earthquakes that took place in Anatolia from prehistoric times to the 10th century and the following destructions were explained with examples.

Keywords: Earthquake, Anatolia, Antiquity, Bronze Age, Ancient Greek, Ancient Rome

GİRİŞ

Antik çağlardan itibaren deprem, insan yaşamını derinden etkileyen ve çoğu zaman büyük acılara sebep olan doğa olaylarının başında gelmektedir. Antik çağlarda insanoğlunun kendisini bu kadar derinden etkileyen bir olayın nedenlerini ve sonuçlarını doğru tespit edip çözüme kavuşturması pek mümkün olmamıştır. Bu tarihlerde birçok doğa olayı gibi depremlerin oluşmasında da ilahi birtakım sebepler aranmış, çoğu zaman tanrıların insanoğluna verdiği bir ceza olarak yorumlanmıştır. Buna dair Doğu ve Batı toplumlarının mitolojilerinden sayısız örnekler bulabiliriz. (Duman 2016, s38-42)

Mitolojik anlatılarla yapılan açıklamaların yanında bu dönemlerden itibaren depremlerin sebeplerini daha anlaşılır nedenlere dayandıran açıklamalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Pozitif bilime mitolojik anlatılardan çok daha yakın olan bu fikirler ilk olarak M.Ö. VI. yüzyıldan itibaren Anadolu topraklarında görülmüştür. Bu düşüncelerin ilki Thales tarafından ortaya atılmıştır. Ona göre dünyadaki kara parçaları suyun üstünde yüzmektedir. Depremler de suyun üstünde yüzen karaların rüzgarlar ve diğer sebeplerle hareket etmesinden meydana gelmektedir. Buna karşı Thales'in çağdaşı ve yakın dostu Anaksimandros Thales'in görüşünü eleştirmiştir. Anaksimandros'a göre Thales sorunu çözmemiş sonsuzluğa savurmuştur. Buna karşın Anaksimandros kendi görüşünü ileri sürmüştür, ona göre Dünya davul şeklinde olup hiçbir şeyin üstünde durmamaktadır. Dünyanın kendisi de çok ağır bir kütleyle sahip olduğu için kendi içine doğ-

ru çökmektedir, bu da depremlere sebebiyet vermektedir. Bu iki düşünür haricinde depremin oluşumu hakkında görüşler ileri süren ve bu görüşleriyle uzun yıllar okutulan bir diğer filozof Aristoteles'tir. Ona göre depremler Dünya'nın içerisinde bulunan irili ufaklı boşluklar ve bu boşluklarda oluşan değişimler neticesinde meydana getirmektedir. Dünyanın altındaki mağaraya benzer boşluklara sular sızmaktadır. Çeşitli sebeplerden dolayı ısı farklı oluşmakta ve dünya ısınıp soğumaktadır. Bu ısı farkları rüzgarları oluşturmakta ve rüzgarlar da depremlerin oluşmasını sağlamaktadır. (Övünç 2019, s.9,10,12)

TUNÇ VE DEMİR ÇAĞI ANADOLU'SUNDA YAŞANAN DEPREMLER VE SONUÇLARI

Anadolu erken çağlardan itibaren sık sık depremlerin olduğu bir coğrafyadır. Günümüz Jeoloji biliminin imkanları geçmişte yaşanmış depremlerin tespitinde ciddi veriler sunabilmekte ancak bu depremlerin şiddeti, büyüklüğü veya oluş tarihi hakkında yorum yapamamaktadır. Bu tür verilerin elde edilmesi için yardımcı bilim dallarına ve başka verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bunların başında yazılı kaynaklar gelmektedir. İlk yazılı kaynaklardan itibaren yaşanan depremler ve bu sebepten oluşan afetler kayıtlara geçirilmeye başlanmıştır. Hatta tarih öncesi dönemlere ait Çatalhöyük Neolitik Çağ yerleşmesinde (M.Ö. 6200) çizilen bazı duvar resimlerinde dahi volkanik patlamaların ve depremin izlerini bulmak mümkündür. (Karagöz 2005, s.9) Bunların yanında yaşanmış olan doğal afetlerin günümüze kadar kalan kalıntıları, yıkılan şehirler, binalar vs. bize yaşanan depremlerin büyüklüğünü ve şiddetini göstermede yardımcı olabilmektedir.

Depremi, oluşumu itibari ile insanoğluna özellikle yerleşik hayata geçilmesi sonrasında en çok zarar veren doğal afet olarak kabul etmek yanlış olmaz. Deprem diğer doğal afetlerden farklı olarak onlara nazaran doğal hayata ve çevredeki canlılara daha az zarar vermektedir. Depremin

ölümcül olmasında temel sebep özellikle insanoğlunun yerleşik hayat sonrasında geliştirdiği konut mimarisidir. İnsanoğlu yerleşik hayata geçmesi sonrasında tek ve çok katlı yerleşkeler, konutlar, kamu binaları, tapınaklar ve şehirleri koruyan güçlü surlar inşa etmiştir. Tüm bu yapılar ve binalar aslında insanoğlunun kendisini doğaya ve diğer tehditlere karşı daha rahat koruması için yapılmıştır. Ancak depremlerin meydana gelmesi, konutların yıkılmasına ve çok miktarda insanın hayatını kaybetmesine sebebiyet vermektedir. İlk şehirlerin kurulduğu, antik medeniyetlerin varlık bulduğu ve dünyanın en sık depremlerin yaşandığı ikinci yer olan Anadolu, Akdeniz ve Mezopotamya dünyası tarihi süreç içerisinde yaşanan depremlerden edinilen tecrübelerle bazı pratikleri geliştirmesi beklenmektedir. (Drahor ve Sümer 2023, s.110) Tunç Çağından ve bilhassa M.Ö. VI. yüzyıldan itibaren Anadolu'da yaşayan insanların konut mimarisinde, kamu mimarisinde ve askeri mimaride depremin yıkıcı etkisine karşın edindiği tecrübeler ile depreme dayanıklı yapı tasarımları ve çeşitli pratikler geliştirmiştir. (Batmaz 2021, s.16-25; Sağlamtimur 2023, s.123) Bu uygulamaların çoğu dönemin şartlarına uygun ve faydalı olmasına rağmen oluşan birçok yıkımı önlemeye yetmemiştir.

Antik çağlardaki örnekleri arasında M.Ö. XIII. yüzyılda da gerçekleşen “deprem fırtınaları” belki de kitlesel bir yıkım ve değişim yarattığı için en dikkat çekici olan depremler olmuştur. Ayrıca Bronz Çağı'nın çöküşü ile sonuçlanan Deniz Halkları Göçü de birçok bilim insanınca bu “deprem fırtınalarına” nispet edilmektedir. (Nur ve Cline 2000, s.47,48) Amos Nur'un da içinde bulunduğu birçok bilim insanı bu kitlesel yıkımın sebebini bu tarihlerde yaşanmış olan depremlere bağlamaktadır. Onlara göre bu depremler, insanları ve şehirleri ya direk etkilemiş ya da yaşanan göçle birlikte dolaylı olarak etkilemiştir. Arkeolojik verilerle desteklenerek yapılan çalışmalarda bu tarihlerde Anadolu'da Mezopotamya'da Kuzey Afrika'da, Minos (Girit) da ve Akdeniz'e kıyısı olan tüm coğrafyasında birçok saray ve diğer yapıların depremler nedeni ile yıkıldığı tespit edil-

iştir. (Stylianos 1991, s.79) Bunların yanında depremler ve Deniz kavimlerinin göçleri birçok uygarlığın çöküşüne sebebiyet vermiştir. M.Ö. XIII-XII. yüzyıl öncesinde bölgede bulunan çok uluslu büyük krallıklar, merkezi yönetimler ve güçlü şehir devletleri bahsedilen deprem fırtınası ve yaşanan göçler sonrasında parçalanmıştır. Çok uluslu devletler yerine yerel yönetimler ortaya çıkmaya başlamış, kalabalık şehirler yerine dağınık ve görece az nüfusa sahip yerleşim yerleri tercih edilmiş, geçmişin ihtişamlı yapıları ise bu tarihlerden sonra tekrar inşa edilememiştir. Hatta bu yıkım sonrasında insanlar yerleşik hayattan göçer ve hareketli hayata doğru bir tercih yapmaya başlamıştır. Depremlerin medeniyetlerin çöküşüne olan etkisi hakkında Bknz. (Rasih Haldun 2013, s.6,16,51)

Tunç Çağında yaşanan depremler hakkında bilgi edinmek için yapılan stratigrafik ölçümlerde Tarsos, Alışar ve Boğazköy yerleşim yerlerinde deprem izleri bulunmuştur. Ayrıca Knossos, Phaistos, Demirci Höyük yerleşimlerinde, Ugarit, Troia I, Troia II, Troia IV, Troia VI¹, Alaca Höyük II III ve IV dönemlerinde de çeşitli depremlerin yaşandığı tespit edilmiştir. (Karagöz 2005, s.12-16) Yapılan kazılar neticesinde M.Ö. 1364 yılında Ugarit’de büyük felaketin yaşandığı yaşanan deprem sonrasında Tsunaminin de oluştuğu tespit edilmiştir. M.Ö 1290 yılında Samuha’da yaşanan deprem ve çeşitli imparatorluk devirlerinde Ninive’de yaşanan depremler bu döneme ait tespit edilen felaketler arasındadır. (Ünal 1977, s.425,443-446)

Tunç Çağı Anadolu’sunda yaşanan deprem felaketlerinin bazılarını arkeolojik çalışmalardan bazılarını da yazılı kaynaklardan tespit edebiliyoruz. Anadolu’daki ilk yazılı kaynaklar arasında Hitit metinlerinde depreme dair teferruatlı bilgiler bulunmamaktadır. Hitit metinlerde depremin oluşumu ilahi sebeplere dayandırılmaktadır. Bunların yanında

¹ - Troia Kazıları sonucunda Troia I tabakasında deprem izleri tespit edilmiştir. Troia II yerleşiminin ise bir deprem sonrasında çıkan yangın ile yok olduğu düşünülmektedir. Troia III ve IV yerleşimlerindeki şehir surlarında görülen kırılmalardan bu yerleşiminde depremlerle yok olduğu varsayılmıştır. Troia VI yerleşimi için ise arkeologlar deprem ya da istila sonucunda yok olduğunu düşünmektedir. Doğançcı 2019, s.538

savaşlar ve kuşatmalar gibi bazı hadiselerin depremle aynı zamanda olması dolayısı ile yazıya aktarıldığı olmuştur. Ancak Ahmet Ünal makalesinde Akadça yazılmış belgelerde Hititçe belgelerden farklı olarak depremlerden sebep bazı yapıların yıkıldıklarına dair bilgilerin olduğunu söylemiştir. (Ünal 1977, s.446)

ANTİK YUNAN VE ROMA DÖNEMİ ANADOLU'SUNDA DEPREMLER

Bu tarihlerden itibaren Anadolu coğrafyasında yaşanan depremleri tespit ve takip etmek daha kolaydır. Grekçe ve Latince kaynaklar bu dönemde yaşanan depremler hakkında teferruatlı bilgiler vermiştir. Makalemizde çalışmamızın muhteviyatı dikkate alınarak bu dönemde gerçekleşmiş depremlerin hepsinin incelenmesi mümkün değildir. Dönemin önemli şehirleri ve bu şehirlerde gerçekleşen depremler ve sonucunda yaşanmış olan felaketler bölgeler dikkate alınarak inceleme konusu olacaktır.

Geç Arkaik Dönemden itibaren Anadolu'da ve Trakya bölgesinde yaşanan depremlerin büyük merkez şehirler başta olmak üzere bölgeye verdikleri zararlar dönemin kaynaklarında bulunabilmektedir. Antik kaynaklar dikkate alınarak Marmara denizi çevresinde Bithynia başta olmak üzere Mysia, Troas, Thrakia ve Hellespontos (Çanakkale) bölgelerindeki, Anadolu'nun iç kesimlerinde Phrygia, Pisidia bölgelerindeki, Güney Doğu ve Doğu Anadolu bölgesinde Van Gölü ve çevresi ve başta Edessa (Şanlıurfa), Antiokheia (Antakya) da felaketle sonuçlanan depremler incelenecektir. Bunların yanında Batı Anadolu bölgesi başta olmak üzere çok geniş coğrafyaları etkileyen Asia Minor depremleri inceleme konusuna dahil edilmiştir.

Tarihin her döneminde Anadolu'da irili ufaklı depremler yaşanmıştır. Bu depremler bazen belli başlı şehirleri etkilerken bazen bölgesel boyutta şehirlere ve insanlara zarar vermiştir. Türkiye'nin 11 ilini ve çevre ülkeleri etkileyen 6 Şubat 2023 Maraş depremi gibi ciddi tahribatlara yol açan depremlere tarihte de çokça karşılaşılmıştır. Bunlar arasında tüm Marmara

ve çevre bölgeleri etkileyen depremler olduğu gibi Anadolu yarımadasını ve iç kesimleri etkileyen depremler bulunmaktadır. Bu depremlerden ilki M.S. 121 yılında yaşanan Propontis (Marmara) depremidir. Bu deprem Marmara bölgesindeki neredeyse tüm şehirleri etkilemiştir. Doğuda Bithynia ‘dan batıda Troas ve kuzeyde Thrakia şehirlerinin tamamı bu depremden etkilenmiştir. Bir diğer deprem ise M.S. 447 yılında yaşanmış olan Propontis depremidir. Deprem M.S 447 yılında başlamış olup aralıklarla devam etmiştir. Bu deprem de insanlara ve bölgeye M.S.121 yılında yaşanmış depreme benzer bir yıkım getirmiştir. Depremden Bithynia, Phrgyia, Troas, Thrakia, Hellespontos, Kyzikos (Erdek), Tenedos (Bozcaada) ciddi manada etkilenmiştir. (Doğancı 2001, s.68) Yaşanan bu ikinci depremin Phrgyia bölgesinde de hissedilmesi depremin batı Anadolu’ya kadar yayıldığını göstermektedir. Bu da yaşanan bu depremin ne derece geniş bir alanda etkili olduğunu bizlere göstermektedir. Bu depremler hariciden Anadolu’da geniş bir coğrafyada etkili olan diğer bir deprem M.S 17 yılında yaşanan Asia Minor depremidir. Bu depremde Batı Anadolu bölgesinin geniş bir kesimi ciddi manada etkilenmiş ve bölgedeki şehirlerde tahribatlar olmuştur. Taticus eserinde bu yıkımla ilgili olarak bölgede bulunan 12. Aiolis kentinin bu afette yok olduğunu söylemiştir. (Karagöz 2005, s.25)

Marmara bölgesinde yaşanan depremler günümüzde olduğu gibi geçmişte de ciddi yıkımlara sebebiyet vermiştir. Bu yıkımları yaşayan şehirlerin başında kurulduğu ilk günden itibaren bir merkez özelliğini yitirmeyen İstanbul gelmektedir. İstanbul’da M.Ö. 500 yılından M.S. 1890 yılına kadar 548 deprem yaşandığı bilinmektedir. (Demirkent 2001, s.51; Arık 1997, s.299) Bu istatistik gösteriyor ki İstanbul ortalama her üç yılda bir depremle karşılaşmaktadır. İstanbul’da yaşanmış ve kayıtlara geçen ilk deprem felaketi M.S. 342 senesinde gerçekleşmiştir. Bu deprem asıl İmparatorluğun doğusunu etkilemiş İstanbul’u pek etkilememiştir. Ancak daha sonra 24 Ağustos 358 yılında gerçekleşecek olan Nicomedia depreminde İstanbul şiddetli şekilde sallanacaktır. (Demirkent 2001, s.52)

IV. yüzyılda İstanbul'un karşılaştığı diğer felaketler ise 361-362, 363 yılı ve 396 yılı depremleridir. Bu depremlerin genel itibariyle İstanbul merkezli olmadığını ancak İstanbul'u etkilediğini biliyoruz. (Karagöz 2005, s.54; Sancaklı 2004, s.34) Kayıtlarda 25 Eylül 437 yılına ait verilen bilgilerde İstanbul'u etkileyen bir deprem felaketinin gerçekleştiği görülmektedir. Papaz Theophane eserinde bu felaketten bahsederken İstanbul ahalsinin deprem sonra evlerinden çıktıklarını ve günlerce evlerine giremeye cesaret edemediklerini kaydetmiştir. İnsanlar korkudan şehirden ayrılıp daha güvenli gördükleri taşraya çekilmişlerdi. Papaz Theophane eserinde ayrıca enkaz ve toprak altında kalan insanların ölmeden önce nasıl can çekiştiğinden bahsetmiştir. Binaların altında kalan insanların boğularak öldüğünü yazmıştır. İmparator bu felaketten sonra yas alameti olarak resmi kıyafetlerini giymemiş tacını takmamıştır. (Arık 1997, s.301)

İstanbul'u derinden sarsan ve şehirde ciddi tahribatlara yol açan başka bir felaket ise 26 Ocak 447 tarihli Propontis (Marmara) depremidir. Bahsedilen bu deprem tüm Marmara denizi ve çevresini içine alacak şekilde gerçekleşmiş, birçok şehirde yıkıma ve çeşitli felaketlere sebep olmuştur. 26 Ocak 447 Propontis depremi Bithynia, Phrygia, Mysia, Troas, Hellespontos ve Thrakia bölgelerindeki şehirlerde ağır hasarlara yol açmıştır. Deprem felaketinin merkez üssü Marmara denizi olduğu düşünülmektedir. Diğer şehirlerde yaşanan yıkım İstanbul'da da gözlemlenmiş, birçok kamu binası, askeri yapılar, sivil konutlar ve şehir surları yıkılmıştır. Depremin yarattığı yıkım şehirde düzensizliğe sebebiyet vermiş, Şehir halkı arasında birçok insan açlık ve kıtlık sebebiyle hayatını kaybetmiştir. Dönemi anlatan kaynaklar bu afetten bahsederken daha önce karşılaşılmamış bir yıkım olarak anlatmışlardır. İstanbul ve çevre bölgelerde yaşanan bu yıkım o anda bölgede olan Hunlar tarafından değerlendirilmiş tüm Kuzey Marmara sahilleri yağmalanmıştır. (Kılıç 2001, s.68; Doğanç 2019, s.546; Sancaklı 2004, s.37)

Marmara Denizi'nin sahil bölgelerini etkileyen diğer deprem felaketi 25 Eylül 478 yılında yaşanmıştır. Yaşanan deprem sonrasında Helenoup-

olis (Karamürsel) ve Nicomedia tamamen yıkılmıştır. Depremin yarattığı yıkım İstanbul'da da gözlemlenmiştir. İstanbul forumundaki Theodosius heykeli zarar görmüştür. Deprem'in artçı sarsıntıları uzun bir süre devam etmiştir. Felaket bahsedilen şehirlerde birçok can kaybına da neden olmuştur. (Kılıç 2001, s.69; Çalık Rose et al. 2005, s.764; Sancaklı 2004, s.37)

15 Ağustos 553 tarihinde Nicomedia merkezli gerçekleşen deprem İstanbul'da çeşitli yıkımlara sebep olan afetler arasındadır. Bu deprem sonrasında Nicomedia ve İstanbul ciddi hasarlar almıştır. Bu felaketle ilgili olarak Malalas İstanbul'da birçok binanın yıkıldığından hamam ve surların kısmen zarar gördüğünden ve şehrin uzun bir süre sallanmaya devam ettiğinden bahsetmiştir. (Doğancı 2016, s.126) Sahin Kılıç makalesinde 15 Ağustos 554 yılına ait bir depremden bahseder. (Kılıç 2001, s.69) Ancak Malalas eserinde yukarıda bahsedilen depremi 2 Ağustos 554 yılında gerçekleştirdiğini yazmıştır. Bu olaydan kısa bir süre sonra 14 Ağustos 557 yılında gece vakti İstanbul ve Nicomedia'yı yıkıma uğratacak başka bir deprem olmuştur. Felaketin neticesinde birçok kamu binası ve sivil konut ciddi hasarlar almış ve yıkılmıştır. Kaynaklarda yaşananlardan korkan ahlinin şehirde ciddi kargaşalara sebebiyet verdiği yazılmıştır. (Arık 1997, s.303; Doğancı 2016, s.96; Sancaklı 2004, s.41) Bu felaketler haricinde çok büyük bölgesel depremlerin İstanbul'da büyüklü ve küçüklü yıkımlara sebebiyet verdiğini bilmekteyiz. 26 Ekim 740, 25 Ekim 989,23 Eylül 1063/64, 16 Eylül 1231 tarihlerinde ve 1144, 1265, 1289,1296, 1327 yıllarında da İstanbul'u etkileyen yerel ve bölgesel birçok deprem olmuştur.

İstanbul'dan sonra bölgenin en önemli şehirlerinden biri olan Nicomedia da depremler neticesinde birçok kez yıkılmıştır. Nicomedia Bithynia bölgede en fazla yıkım gören şehirlerin başında gelmektedir. Nicomedia ve Nicaea'da (İznik) gerçekleştiği tespit edilen ve kaynaklarda bilgilerin bulunduğu ilk deprem M.S. 19 yılında gerçekleşen felakettir. Bu deprem sonrasında kaynaklarda hakkında kapsamlı bir bilgiye sahip olunan diğer felaket M.S. 24 Kasım 29 yılına tarihlenmektedir. (Çalık Rose et al. 2005, s.764)

Miladın ilk yıllarında bölgede Prusa (Bursa) Nicomedia ve Nicaea'yı etkileyen irili ufaklı depremler yaşanmaya devam etmiştir. Bunlar arasında M.S. 32 yılında yaşanan deprem Bithynia bölgesinde etkili olmuş bölgedeki birçok şehir bu felaketten etkilenmiştir. Depremin merkez üssü Nicaea olduğu tahmin edilmektedir. Nicaea şehri bu felakette de tamamen yıkılmıştır. Kaynaklarda Nicaea başta olmak üzere Nicomedia'daki birçok evin ve binaların hasar aldığı yazılmıştır. (Doğancı 2001, s.62) M.Ö. II. yüzyılda da Nicomedia sürekli depremlerle karşılaşmıştır. Bithynia, Mysia, Troas, Thrakia'yı etkileyen M.S: 120 yılına tarihlenen büyük Propontis depreminde bölge tekrardan ciddi bir tahribat görmüş Nicomedia tamamen yıkılmış, Nicaea ise ağır hasarlar almıştır. Depremden sonra İmparator Hadrianus bölgeye geldiğinde şehirlerin tekrar inşa edilmesi için ciddi yardımlarda bulunmuştur. İmparator Hadrianus şehrin yeniden inşa edilmesi için yeni kamu binaları, yollar, agoralar ve kent surları inşa ettirmiştir. M.S. 120 depreminden sonra Nicomedia tekrar M.S. 128 yılında sarsılmıştır. Bu deprem önceki depreme göre daha bölgesel kalmış ve Nicomedia'ya daha az hasar vermiştir. M.S. II. yüzyılın ikinci yarısında merkez üssü Kyzikos olan M.S. 170 depreminde Nicomedia ve Nicaea'da ciddi etkiler görülmüştür. Kaynaklar bu tarihte yaşanan depremden birçok şehirle birlikte bu iki şehirde ciddi hasarlar aldığını yazmıştır. (Doğancı 2016, s.89,91, 2019, s.543,544) 3 Mayıs 181 yılında Nicomedia'dan Adapazarı'na kadar bir bölgede etkisini gösteren bir diğer deprem tespit edilmiştir. II. yüzyılda yaşanmış olayları nakleden kaynaklar bu depremin artçı sarsıntılarının çok uzun sürdüğünü, yaşanan felaketler sonrasında bölgedeki şehirlere dönemin imparatoru tarafından yardımların götürüldüğü yazmaktadır. Bunlar haricinde M.S.262, 272, 350, 355 yıllarında bölgede yeni depremler olmuştur. M.S 324 yılından sonra İstanbul'un başkent olmasıyla önemini kaybeden şehir M.S. 358 yılında yaşanan depremlerle tekrar yıkılmıştır. Kaynaklara göre deprem şehirde yüz binden fazla insanın canını almıştır. (Koçyiğit 2020, s.5; Doğancı 2016, s.94) Başta Nicaea ve Nicomedia ol-

mak üzere bölgedeki şehirler 358 yılına ait yaralarını sarmak isterlerken 362 yılında yaşanan ikinci felaket şehirleri enkaz haline getirmiştir. (Doğancı 2001, s.65)

V. ve VI. yüzyıllarda gerçekleşen depremler arasında, Merkezi Kyzikos olan M.S. 453/4 tarihli gerçekleşen felakette ve M.S: 470 yılında yaşanan Propontis depreminde Nicomedia'nın da ciddi derecede etkilenen şehirler arasında olduğu bilinmektedir. Bu depremden Nicomedia haricinde Nicaea da ciddi şekilde etkilendiği bilinmektedir. Bu depremler haricinde şehri etkileyen diğer felaketler şöyledir. M.S. 478 Helenopolis (Karamürsel), M.S. 480 "Hellespontos, 15 Ağustos 553, 15 Ağustos 554, 14 Aralık 557 depremleridir. Daha önce bahsedilmemesi açısından kıymetli olan bir diğer yıkımlarla sonuçlanan felaket ise 25 Ekim 989 yılında gerçekleşmiştir. Deprem Marmara denizinin doğusunda şiddetini göstermiş İstanbul ve Nicomedia başta olmak üzere birçok şehirde kamu binalarının, şehir surlarının sivil konutların yıkılmasına sebep olmuştur. Bu depremde Ayasofya'nın da kısmen zarar görüp bazı duvarlarının yıkıldığı bilinmektedir. (Urfalı Mateos 2000, s.41) (Kılıç 2001, s.70)

Bithynia bölgesinin batısında kalan Mysia bölgesindeki şehirlerde de tıpkı diğer bölgelerde olduğu gibi ciddi depremler yaşanmıştır. Bu felaketlerden en fazla etkilenen yerler ise 1063 yılında yine bir deprem sonrasında tamamen ortadan kalkan Kyzikos ve Miletopolis (Kemalpaşa) şehirleridir. Kyzikos, ve Miletopolis M.S. 124 yılında gerçekleşen ve etkisi Nicomedia ve Nikaea'da da hissedilen depremde yıkılmıştır. Kentler İmparator Hadrianus'un bölgeyi ziyaret etmesi sonrasında onarılmıştır. Bu iki şehir 124 yılında yaşanan yıkımdan sonra tekrar M.S.167 yılında bir depremle daha karşılaşmıştır. Bölgede bu afetler haricinde şehirlere ciddi zararlar verecek olan başka depremler de olmuştur. M.S. 170, 453, 543, 741,943, 1063 yıllarında Kyzikos ve çevre bölgeler benzer deprem felaketleri ile karşılaşmıştır. (Karagöz 2005, s.35)

Marmara'nın batı sahillerinde depremler, Çanakkale ve çevresinde görülmüştür. Bunlar arasında M.S.123 yılında yaşanan depremde Hellenasontos (Çanakkale) ve Cyzicus (Erdek) ciddi manada zarar almıştır. İmparator Hadianus hazineden ayırdığı paralarla bölgedeki şehirlerin tekrar onarmıştır. Bu tarihten kısa bir süre sonra M.S. 155 yılında Hellenasontos, Asos ve Kyzikos şehirleri yaşanan felaket sonucu tekrar hasar görmüştür. Hatta bazı kaynaklar bu tarihte yaşanan yıkımda Kyzikos'taki Handianus tapınağını zarara uğradığı yazmıştır. (Doğancı 2019, s.544)

Bölgede felaketler ileriki yıllarda da devam etmiştir. M.S. 287 yılında tüm bölgeyi etkileyecek şiddetli bir başka deprem daha gerçekleşmiştir. Bu depremde Hellenasontos, Lysmakheia (Ekzamil) gibi şehirler tamamen yıkılmıştır. Bu dönem hakkında bilgilerin verildiği kaynaklarla yapılan çalışmalarda bu felaket sonrasında Pontus bölgesinden itibaren (Neokae-sareia/Niksar) Hellenasontos'a kadar geniş bir coğrafyada hissedilen büyük bir deprem daha olduğu tespit edilmiştir. Bu depremde Niksar tamamen yok olmuş olup Marmara'nın tüm güney sahillerindeki şehirler çeşitli tahribatlar görmüştü.

M.S. 360 yılında gerçekleşen Ophryneion (Erenköy Köyü Yakınları) depremi ise IV. yüzyılın bölgedeki en şiddetli depremlerinden birisi olarak kayıtlara geçmiştir. Yaşanan felaket Heraclea Pontica'dan (Karadeniz Ereğlisi) Marmara denizinin tüm güney kesimlerine kadar geniş bir alanı etkilemiştir. Ophryneion ve çevre şehirlerde etkili olan bu felakette kendisiyle birlikte birçok şehrin yıkıldığını kaynaklar nakletmiştir. (Doğancı 2019, s.539,540; Karagöz 2005, s.19,23) M.S. 460 yılında gerçekleşen deprem de ise Hellenasontos, Cyzicus (Erdek) ve Kyzikos şehirlerini ciddi manada etkilemiştir. Şehirler de ve köylerde birçok yapı yıkılmış bunun neticesinde çok sayıda insan ölmüştür. (Kılıç 2001, s.68) İstanbul ve Marmara bölgelerdeki depremler hakkında tafsilatlı bilgi almak için Bknz: (Sancaklı 2004)

Batı Anadolu'nun orta ve güney kesimlerinde de tarih boyunca depremler olmuştur. Bu depremlerle ilgili olarak antik yazarların eserleri ve arkeolojik çalışmalar yeterli veriler sunmaktadır. Lydia bölgesinde yaşanan bu depremler arasında M.Ö. 25 yılında Akhisar'da yaşanan deprem, oluşan tahribat sonunda şehre olan yardımların bahsedildiği yazıtlardan tespit edilebilmektedir. Bu depremde birçok Aiolis şehriyle birlikte Sardes (Salihli) ile Magnesia ad Meandrum (Manisa) ciddi manada zarar görmüştür. Bölge ileriki yıllarda M.S. 105/106 yıllarında tekrar sallanmış birçok şehir yıkılmıştır. M.S. 161,175,178 yıllarında yaşanan diğer bir felaketlerde İzmir ve çevresi zarar görmüş şehirdeki birçok kamu binası hasar almıştır (Karagöz 2005, s.26-29).

Doğu ve Güney doğu bölgesinde ise depremden etkilenen şehirler sıralanmak istenirse özellikle Seleukoslar döneminde kurulan Antokheia (Antakya) kurulduğu günden itibaren, yaşadığı depremler neticesinde yıkılıp tekrar inşa edilen şehirlerin arasında ilk sıralarda sayılabilir. Antakya haricinde özellikle orta çağda bölgede depremlerin etkilediği diğer şehirler ise Erzincan, Diyarbakır, Van, Maraş, Urfa, Erzurum ve Ahlat'tır. Bunlar arasında önemi itibari en fazla dikkat çeken ve hakkında bilgiye sahip olduğumuz şehir Antokheia'dır. Bu şehir hakkında bilgiler veren kaynaklarda Antakya'da şehri tamamen yıkan ve M.Ö. 148/130 yıllarında yaşanan bir depremden bahsedilmiştir. Bu depremde şehir ciddi hasar görmüştür. Depremden sonra şehirde tekrar bir imar faaliyeti gerçekleşmiş, şehir yeniden inşa edilmiştir. Döneme dair bilgilerin verildiği eserlerden M.Ö. 65 yılında Suriye'yi etkileyen deprem Antokheia'yı da vurmuş olduğu anlaşılmaktadır. Bu depremde kaynaklar 170.000 insanın öldüğünü yazmaktadır. Bu tarihlerden sonra bölgede ciddi hasarlar bırakan diğer depremler M.S. 47, M.S. 115, M.S. 341-42, M.S. 458 yıllarında gerçekleşmiştir (Karagöz 2005, s.50,51).

VI. yüzyılda yaşanan felaketler arasında ise M.S. 526 ve M.S. 528 depremleri yarattığı etki ve yıkım açısından, Antakya'nın geçirdiği en

büyük depremlerden ikisi olarak kabul edilebilir. M.S. 526 depreminde şehir tamamen yıkılmış, insanlar hayatını kaybetmiştir. Felaketin yaşandığı esnasında şehirde festivalin olması ölüm oranlarını daha da arttırmış, Depremden yüzbinlerce insanın ölümüne neden olmuştu. Şehir yıkımdan sonra günlerce yaşanan yangınlarla baş etmek zorunda kalmış ve İmparator I. Iustinos deprem sebebi ile yas ilan etmiştir. (Arık 1997, s.301) Bu depremden iki yıl sonra (M.S. 528) Antakya kendi tarihinin en büyük depremlerinden biri ile karşılaşılması kentte ve halkta büyük bir yıkım ve korkuya neden olmuştu. İki yıl önce yaşanmış depremden etkilenen şehir, yaralarını saramadan tekrar bir depremle karşılaşınca öncekinden daha büyük bir felaket yaşamıştır. Şehir tamamen yıkılmış, şehir surları onarılması çok zor hasarlar almıştır. Bu yıkımdan sonra şehirde ciddi bir kaos oluşmuş halk temel ihtiyaçlarını karşılayamaz bir hale gelmişti. İnsanlar şehrin kötü şartlarından ve doğudan gelebilecek olan Sasani tehdidi sebebi ile bir müddet dağlarda çadırda yaşamak zorunda kalmışlardı (Kaya and Kıyılı 2014, s.404,405; Bakır 2021, s.237).

Bu iki deprem hakkında kaynaklar çeşitli bilgiler vermektedir. M.S. 526 yılı depremi için Malalas bu felakette 250.000 insanın hayatını kaybettiğini yazmaktadır. Olayı nakleden diğer yazarlardan biri olan Prokopius ise eserinde aynı deprem için 300.000 bin can aldığını yazmaktadır. M.S. 528 yılındaki deprem için Malalas yaşanan can kaybını 5000 olarak gösterirken başka kaynaklar 4870 olarak göstermektedir. Bakır kentin kuruluşundan VII. yüzyılın ortalarına kadar Antakya'da yaşanmış 23 büyük deprem tespit etmiştir. (Bakır 2021, s.236) Bu da ortalama bu süreç zarfında her 40 yılda bir şehrin ciddi bir depremle karşılaştığını göstermektedir.

Bu depremler haricinde Antakya M.S. 551, 557, 588, 712 848, 860, 956 yıllarında da çeşitli şiddetlerde depremlerle karşılaşmıştır. Bu depremler arasında 588 depreminde 60.000, kişi hayatını kaybetmiş 1500 ev tamamen yıkılmıştır. 848 depreminde ise 20.000 insanın hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. (Arslantaş 2003, s.54,57) Bu depremler esnasında şehir

tamamen harap olmuş, kamu binaları ve sivil konutlar yıkılmış, bazı kiliseler, şehir surları ve çeşitli tahkimatlar ciddi hasarlar almışlardı. Deprem sonrasında salgın hastalıklar ve yangınlar ortaya çıkmıştır. Deprem neticesinde bölgedeki Asi nehrinin yatağının değiştiği dahi kaynaklarda yazmaktadır. Şehrin yeniden inşası için dönemin imparatorları bölgeye ciddi yardımlarda bulunmuşlardır.

M.S. Birinci bin yıl sonrasında ise bölgenin karşılaştığı depremler Azimi'nin Tarihinde ve Urfalı Mateos'un eserlerinde ve Suryani Mihail Vekayinamesi'nde anlatılmaktadır. Azimi eserinde 1040 yılında Diyarbakır'da iki deprem olduğu yazmaktadır. (Azimi 1988, s.4) Mateos eserinde 1045 yılında Erzincan'da bir deprem olduğunu şehrin felaket sonrasında harap bir hale geldiğini, şehrin ahalisinin ciddi bir kısmının günlerce süren depremde öldüğünü, insanların günlerce can çekiştiklerini yazmıştır. (Urfalı Mateos 2000, s.82; Azimi 1988, s.7) Urfalı Mateos eserinde 1054 yılında Antakya'da başka bir depremin olduğunu şehrin ve şehirde bulunan kiliselerin yıkıldığını yazmaktadır. Depremin şehirdeki mezhep kavgalarıyla ilişkilendiren Mateos depremin uzun bir süre devam ettiğini ve ileriki süreçte 10.000 insanın yaşanan depremler sonrasında toprak içine gömüldüğünü anlatmaktadır. Mateos tüm bu felaketlerin Hristiyan ahalinin günahkâr olmasına dayandırmaktadır. (Urfalı Mateos 2000, s.99) Bu depremin haricinde Azimi'nin tarihinde 1074 yılında Antakya'da bir deprem daha olduğunu yazmaktadır. (Azimi 1988, s.21) 1091-1092 yılında yaşanan felakette Antakya'daki bazı kiliselerin yıkıldığı, şehirde ciddi can kayıplarının yaşandığı ve şehrin surları ve kuleleri temelden zarar gördüğü kayıtlara geçmiştir. (Azimi 1988, s.27; Urfalı Mateos 2000, s.177) Bu depremden sonra da Antakya başta olmak üzere bölgeyi etkileyen depremler olmaya devam etmiştir. 1103 yılında sadece Süryani Mihael'in eserinde geçen başka bir deprem felaketi bulunmaktadır. Bu felaketin geniş çaplı bir etkiye sahip olduğu eserden anlaşılmaktadır. 1108 yılında Ceyhun ve çevresini etkileyen 1111 yılında Van gölü ve çevresini etkileyen baş-

ka depremler de olmuştur. Van gölünde gerçekleşen deprem neticesinde göldeki balıkların zarar gördüğü depremin bir süre devam ettiği kayıtlara geçmiştir (Akarsu 2022, s.37).

Bölgede yaşanan şiddetli depremler arasında bir diğeri ise 1114-Maraş depremidir. Bu felaket hakkında dönemin kaynakları ayrıntılı bilgiler vermiştir. Deprem Suriye'den itibaren Maraş ve çevresini etkileyecek büyüklükte olmuştur. Bu depremde Samusat, Hısm-Mansur, Keysun, Raban ve Maraş şehirleri harap oldu. Azimi bu tarihten Suriye'de bir deprem olduğunu yazmıştır. Urfalı Mateos ise bu tarihte Maraş'ta büyük bir deprem olduğunu kaleme almıştır. Bu depremde ortalama can kaybının 100.000 olduğu tahmin edilmektedir. Bazı kaynaklar ise ölümlerin sayısını 40.000 olarak vermektedir. (Urfalı Mateos 2000, s.255,256; Azimi 1988, s.39) Bu depremler haricinde bölgede 11. 12. ve 13. yüzyılda Malatya'da Erzurum'da Erzincan'da ve Diyarbakır'da deprem olmaya devam etmiştir (Akarsu 2022, s.40-44).

Anadolu coğrafyası Jeolojik yapısı gereği sıkça depremlerin ve afetlerin yaşandığı bir bölgedir. Anadolu tarihte sıkça yaşanan bu doğal afetler yanında ilk medeniyetlerin ve şehirlerin kurulduğu ve neşet ettiği bir yer olmuştur. Tarihin her döneminde ve günümüzde Anadolu'da yaşayan insanlar depremi yaşamış ve ondan etkilenmiştir. İnsanoğlu doğası gereği tarihin her döneminde yaşadığı zorluklar karşısında çeşitli uygulamalar ve pratikler geliştirmiştir. Ancak girişte de bahsedildiği üzere yerleşik yaşam ve buna bağlı olarak gelişen konut mimarisi, depremin yıkıcılığından her dönem nasibini almıştır. Tarihi süreç içerisinde gelişen teknik imkanlar depremlerin insanoğlu için ölümle sonuçlanmasına mâni olamamıştır. Dikkatle incelendiğinde Anti Yunan ve Roma dönemi de dahil olmak üzere birçok medeniyet dönemin şartlarına uygun önlemler ve teknikler geliştirmiştir ancak bu teknikler hiçbir zaman yeterli olamamıştır.

Günümüzde gelişen teknik imkanlar yaşanan depremlerin yıkıcılığını en aza indirecek seviyeye gelmesine rağmen inşaat ve mimariden istenen diğer beklentiler bunu pek mümkün kılmamaktadır. Depremlerden zarar görmemek adına inşaatlarda uygulanması istenen birçok teknik ve pratik çoğu zaman maddi kaygılar ile ya da inşaatlarda çalışanların bu teknik ve uygulamaları angarya olarak görmesinden kaynaklı olarak göz ardı edilmektedir. Günümüzde Dünyada bu pratik ve uygulamalara sıkı sıkıya bağlı olan toplumlar ve bunları çok sıkı bir şekilde denetleyen devletler bulunmaktadır. Bahse konu olan bu ülkeler ve toplumlarda tarihi süreç içerisinde depreme ve onun oluşturacağı yıkıma karşı toplumsal bir bilinç gelişmiştir. Bu toplumsal bilinç ve birikim depremlerin insan üzerindeki olumsuz anlamdaki etkisini en aza indirmektedir. Bu bilinç ve toplumsal hafıza bölgede yaşayan insanların uygun pratikler ve uygulamalar geliştirmesine vesile olmuştur. En az ülkemiz kadar depremleri yaşayan bu ülkelerde görülen sıkı uygulama ve denetlemeler can kayıplarını ciddi ölçüde azaltmaktadır. Bunlar dikkate alındığında ülkemizin tarihi süreçte yaşanan depremlerden toplumsal bir tecrübe elde etmekte yetersiz olduğunu görmekteyiz.

Kaynakça

- Akarsu, Emine (2022): Türkiye Selçuklu Devleti Döneminde Doğal Afetler ve Salgın Hastalıklar (Kuruluştan Yıkılışına Kadar). Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Arık, Feda Şamil (1997): “Bizans Döneminde İstanbul’da Depremler: Halk Üzerine Etki”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* 19 (30), s. 299–317.
- Arslantaş, Nuh (2003): İslam Dünyasında Depremler ve Algılama Biçimleri. Gelenek Yayınevi, İstanbul:
- Azimi (1988): Çev. Sevim, Ali, Azimi Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler H. 430-538). Türk Tarih Kurumu: Ankara.
- Bakır, Mevlüde (2021): “Antiokheia: Depremlerin Gölgesindeki Kent (6. yüzyıl)”. *ADUSOBIED* 8 (2), s. 229–243.
- Batmaz, Atilla (2021): “Depremler Urartulu Mimarlar Neler Öğretti?”. *Arkeo Duvar*, s. 16–25.
- Çalık Rose, Ayşe; Tülek, Füsün; Bora, Ali (2005): “Nikomedia (İzmit) Depremleri ve Arkeolojisi”. *Kocaeli 2005 Deprem Sempozyumu*.
- Demirkent, Işın (2001): “Bizans Kaynaklarına Göre IV.-XI. Yüzyıllarında İstanbul ve Çevresinde Depremler”. *Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler ve Deprem Semineri*, s. 51–66.
- Doğancı, Kamil (2001): “Bursa ve Civarını Etkileyen Depremler (M.Ö. 4.Yüzyıla Kadar)”. Ed. Abacı Nurcan, Bursa Yöresi’nin Depremselliği ve Deprem Tarihi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Doğancı, Kamil (2016): “Antik Kaynaklar Işığında Eskiçağda Nikomedia (=İzmit) ve Civarını Etkileyen Depremler”. Selvi, Haluk; Çelik, Bilal; Yeşildal, Ali, Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II. Kocaeli.
- Doğancı, Kamil (2019): “Hellespontos ve Çevresini Etkileyen Depremler (MÖ 3000-MS 6. YY)”. In *History Studies International Journal of History* 2 (11), s. 535–555.
- Drahor, Mahmut Göktüğ; Sümer, Ökmen (2023): “Tunc Çağı Depremleri Uygarlıkların Çöküşü”. In *Magma Yer Yüzü Dergisi* 62, s. 108–117.
- Duman, Zeki (2016): Sosyolojik Açından Deprem ve Din. Rağbet Yayınları: İstanbul.
- Karagöz, Şehrazat (2005): Eskiçağ’da Depremler. Ege Yayınları: İstanbul.
- Kaya, Selim; Kıyılı, Rahime (2014): “Antakya’da Ortaçağ’da Meydana Gelen Doğal Âfet ve Salgın Hastalıklara Bir Bakış”. In *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6 (12), s. 403–418.
- Kılıç, Şahin (2001): “5-15.Yüzyıl Bursa ve Çevresi Bizans Dönemi Depremleri”. Ed. Abacı Nurcan, Bursa Yöresi’nin Depremselliği ve Deprem Tarihi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Koçyiğit, Elif Su (2020): Nikomedia Höşgörü Fermanı’nın Kocaeli Kent Kültürü ve Toplumsal Bellek Bağlamında Yeri ve Önemi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

- Nur, Amos; Cline, Eric H. (2000): "Poseidon's Horses: Plate Tectonics and Earthquake Storms in the Late Bronze Age Aegean and Eastern Mediterranean". In *Journal of Archaeological Science* 27 (1), pp. 43–63.
- Övünç, Şahin (2019): "Antik Dönemden Ortaçağ'a Kadar Depremin Oluşumuna Dair Öne Sürülen Teoriler". *Mavi Gezegen* S.27, s. 7–13.
- Rasih Haldun, Aydınoglu (2013): M.Ö. 1200 Civarı Geç Tunç Çağ/ Erken Demir Çağ Geçişinde Ön Asya İçin Bir Model Araştırması. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Sağlamtimur, Haluk (2023): "Urartu Bilinci". In *Magma Yer Yüzü Dergisi* 62, s. 120-124.
- Sancaklı, Nusret (2004): Marmara Bölgesin Depremleri (M.Ö. 427-1912). Karataş Yayınevi: İstanbul.
- Stylianou, Alexious (1991): Minos Uygarlığı. Çev. Elif Tül Tulunay., Arkeoloji ve Sanat Yayınları İstanbul.
- Urfalı Mateos (2000): Çev.Hrant D. Andreasyan, Urfalı Mateos Vekayinâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli. Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.
- Ünal, Ahmet (1977): "M. Ö. II. Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler". TTK Belleten 41 (163), s. 423–446.

Extended Abstract

The Anatolian Peninsula has a relatively young structure that took place in the 3rd and 4th geological time. It is compressed between the Arabian plate and the African plate from the south and the Eurasian plate from the north. This compression causes a serious energy accumulation. The movement of these two plates to the north causes compression, which causes the activation of large fractures such as the North Anatolian Fault and the East Anatolian Fault. The Anatolian plate between the North Anatolian Fault and the East Anatolian Fault moves west at an annual rate of 23 mm. As a result of the movement of the Arabian plate to the north, the Eastern Anatolia region is moving towards the north at a rate of 12 mm per year. As a result of this progress, the east of Anatolia, which is stuck between two plates, shows a tendency to rise. For these reasons, the Anatolian plate has been a region where earthquakes have been felt intensely in every period of history. There are some earthquake belts in Turkey where earthquakes occur intensely. These are the North Anatolian Earthquake Belt, the South Anatolian Earthquake Belt and the West Anatolian Earthquake Belt. Considering these regions, we see that a large part of Turkey has serious earthquake risks.

Earthquakes have always been one of the natural disasters that have caused the greatest damage to humankind since ancient times. In ancient times, mankind could not explain the causes of earthquakes. The causes of earthquakes in these dates were associated with divine beings. In the religious narratives of ancient times, earthquakes were treated as punishments applied by the gods to human beings. Starting from the 6th century BC, the reasons for the occurrence of earthquakes in Ancient Greece began to be discussed. Since these dates, Greek philosophers have begun to put forward new ideas about the occurrence of earthquakes. Thales, Anaximander and Aristotle developed various theories about the occurrence of

earthquakes. The “Plate Tectonics Theory”, which started to develop in the 19th century, is one of the most accepted theories today. In this article, earthquakes in Anatolia from the Bronze Age to the Roman Period and the disasters caused by these earthquakes are explained. While preparing the study, written sources belonging to the Ancient Age were used. Apart from written sources, some archaeological data obtained were evaluated in the study.

The first document to be associated with an earthquake in Anatolia is a wall painting found in the Neolithic settlement of Çatalhöyük. This mural depicts a volcanic eruption and a settlement affected by it. In the historical periods of Anatolia, written sources frequently mention earthquakes. Among these are the Hittite tablets, one of the first written documents of Anatolia. In Hittite tablets, the earthquake is attributed to a divine cause. Earthquakes are rarely mentioned in Hittite tablets. Only earthquakes coinciding with events such as war and throne struggles are written. Apart from the Hittite texts, the Akkadian texts also mentioned earthquakes and the destruction they caused. Also, the sources from the Ancient Greek and Roman periods also give detailed information about the earthquakes that took place in Anatolia. In our research, these documents and the sources benefiting from these documents, the information obtained from archaeological studies were used.

It is thought that the first earthquakes affecting Anatolia and the surrounding regions took place in the 13th century BC. According to scientists such as Nur Amos, the reason for the “Sea Peoples’ Migration”, a mass migration movement in these dates, is the “Earthquake Storms” experienced in the region. These earthquakes showed their effects in the Anatolian Peninsula, Mesopotamia and North Africa, especially the Greek Peninsula, due to the migration movements, and brought the end of the Bronze Age.

The earthquake traces were encountered in the settlements of Tarsus, Alişar and Boğazköy, with the investigations made about the earthquake that took place in this period. Apart from these, various earthquakes have occurred in the settlements of Knossos, Demirci Höyük, Ugarit, Troia I, Troia II, Troia IV, Troia VI, Alacahöyük II, Alacahöyük III, Alacahöyük IV, Nineveh and Samuha.

After the Bronze Age, earthquakes and disasters continued in Anatolia during and after the Late Archaic period. We have more information about earthquakes in this period. The abundance of written sources in this period makes it easier for us to have information about the earthquakes. Earthquakes in Central and Eastern Anatolia, especially in Western Anatolia, are mentioned in many ancient works. In these ancient sources, there is information such as how earthquakes happened, how they damaged cities, which cities they damaged and how many people died.

Considering these mentioned sources, earthquakes in Propontis (Marmara Sea) and the surrounding regions, Bithynia, Mysia, Troas, Hellespontos and Thrakia are discussed. In the interior, there are Phrygia and Pisidia regions. Within the scope of the article, the cities of Edessa (Şanlıurfa) and Antiokheia (Antakya) in the Eastern and Southeastern Anatolian geography were examined

Within the borders of Turkey, there are many cities that were important in ancient times and have preserved their importance even today. Among these cities, Istanbul is a city that has preserved its importance since the day it was founded among the cities in Turkey. There have been many earthquakes in Istanbul since its establishment. Many people lost their lives in these earthquakes. According to the researches, from 500s BC until the end of the 19th century, an earthquake occurred in Istanbul on average every three years. The first recorded earthquake in Istanbul occurred in the 4th century AD. The earthquakes of 361 AD, 362 AD, 363 AD and

396 AD are the other earthquakes took place in Istanbul on these dates. In the 5th century, the earthquakes of 447 AD and 478 AD caused serious damage to many surrounding cities, especially Istanbul. In the 6th century and later, in the years 553/4, 557, 740, 989, 1063/64, 1144, 1231, 1265, 1289, 1296 and 1327 earthquakes occurred in Istanbul.

After Istanbul, Nicomedia is the another city that preserved its importance in the Ancient Greek and Roman periods. The first earthquake to be found in written sources in Nicomedia took place in 19 AD. After this earthquake, another earthquake occurred in Nicomedia in 29 AD. Apart from these, there were earthquakes that affected Nicomedia in 120, 128, 170, 181, 262, 272, 350, 355, 470, 480, 553, 557, 989 AD.

Apart from Istanbul and Nicomedia, earthquakes have occurred at different times in the cities of Nicaea, Cyzicus, Hellespontos, Kyzikos, Milletopolis, Lysmakheia, Heraclea Pontica, and Ophryneion around the Marmara Sea. In the central and southern regions of Inner-Western Anatolia, many earthquakes were encountered, especially in the cities of Sardes, Magnesia ad Meandrum and Aiolis. In the Eastern and Southeastern Anatolia regions, the city most affected by earthquakes is Antokheia. Antokheia experienced earthquakes in 148/130 BC, 65 BC; 47 AD, 115, 341/42, 458, 526, 528, 551, 557, 712, 848, 860, 956. Apart from this city, Erzincan, Diyarbakır, Van, Maraş, Erzurum and Ahlat are some of the cities destroyed by earthquakes in the region.

The Anatolian Peninsula is a region that frequently experiences earthquakes due to its geological structure. This feature has always been a threat to the people living in Anatolia. Despite the threats of earthquakes, people continued to live in Anatolia in every period. Mankind has taken various precautions for possible earthquakes since ancient times, but these measures have never been enough. Today, developing technical possibilities allow us to take serious measures against earthquakes. Thanks to the social

awareness and knowledge developed in the historical process in some other geographies in the world, practices have been developed to minimize the effects of the earthquake. People living in these areas, keep that the destruction an earthquake may cause in their social memories. For this reason, society and the state have to take serious measures against earthquakes. All these practices and measures arising from the development of social consciousness allow to minimize the loss of people in earthquakes.

In Turkey, which is the second geography after China where earthquakes are experienced most frequently in the World, it is expected to develop a social memory from the earthquakes experienced in the historical process. However, it is very difficult to say that the collective memory and experience gained in other parts of the world are found in Turkey. A society that has lived in a geography like Anatolia for about a thousand years needs to internalize the earthquake phenomenon. In the earthquake that took place on February 6, 2023, we see that the Turkish society could not develop a collective memory and awareness about the earthquake. It is certain that the society and the state have deficiencies in the development of such a consciousness. In order to develop social consciousness, this study has been examined and presented to readers about the earthquakes in Anatolia and the disasters resulting from it.